

Evliya Çelebi Seyahatname'sine Göre Şurahbil

İlhami Gökçen*

Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik *Seyahatname*'sinin güvenilir bir yayını, Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkmış bulunuyor. Çünkü daha önce yayımlanmış *Seyahatname* metinlerinde çok eksiklik ve yanlışlıklar vardı.

Seyahatname'nin bizi ilgilendiren 1. cildi, önce Orhan Şaik Gökyay'ın okuyuşu ve transkripsiyon alfabetesi yazımı ile, 1996'da yayınlandı (*SN/G*). Fakat, bu yayında bulunan bazı yanlışlardan dolayı ikinci bir yayını (bu defa transkripsiyon alfabetesiz), 2006'da Dankoff, Kahraman, Dağlı okuyuşuna göre yapıldı (*SN/DKD*). Evliya'nın dili çok tatlı ve oldukça da duru olduğu halde yine de birçok Arapça ve Farsça kelimeleri içerir. Bundan dolayı, Kahraman ve Dağlı'nın, *Seyahatname*'nin Orhan Şaik Gökyay okuyuşuna dayanan *Günümüz Türkçesiyle* yaptıkları bir yayını da 2003'te yayımlandı (*SN/K-D*). Bu yayında da bazı eksiklik ve yanlışlıklar varsa da, yine de *Seyahatname*'nin okunup anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Seyahatname'nin 1. cildinin, [210a-210b] varakları arasında“Şurahbil” ile ilgili şöyle bir pasaj bulunmaktadır:

SN/DKD: 350 : “Ve Hazret'in yine zamânında mukallid Şevr¹ idi ve Hazret'e karâbeti var idi. Gerçi cehâletde idi, ammâ yine Hazret tarafdarı olup Benî Kureyş'i ol kadar hicv ü taklîd ederdi kim Hazret istimâ' edüp mübârek dendânları nümâyün olunca tebessüm ederlerdi. Kavm-i [210b] Kureyş münkirleri dahi kendi taklîdlerin istimâ' edüp,

“Taklîd-i tahkîkdir yâ Muhammed, bizde bu evzâ'-ı nâhemvâr vardır” deyü evzâ'larından ferâgat edüp islâh-ı nefis edüp nemm ü zemm ü gıışş² havfından çoğu İslâm'a gelüp Ashâb-ı Resûl'den olurlardı.

Âhir-i kâr, mukallid Şevr dahi İslâm ile müşerref olup Hazret-i Risâlet-penâh'ın nedîm [u] müşâhibi ve yâr-ı gâr-ı hem seferleri idi. Zî-akl ve müdebbir ü mubassır kimesne olmağile Hazret-i Peygamber, Şevr'i müşâvereye dâhil etdüğinden Şevrü'l-Habîb derler, Ashâb-ı güzînin güzîdesi idi. Ammâ semt-i taklîdden ferâgat etmeyüp münkîrini ve sahâbeden bed-evzâ'ları fasl [u] kadh [u] zem ederdi. Ba'zılar eydirdi:

* Dr. (tıp), Toronto-Kanada

“Yâ Şevrû'l-Habîb, yeter şimdengerü ayıbdır, kadh-ı taklîdi ferâgat eyle, Sahâbe-i kirâmdan oldun ve akrâba-yı Hazret-i Resûl'sün derlerdi.

Şevrû'l-Habîb eydirdi: “Bire âdemler, Cenâb-ı Allâh sizin mel'ûnularınızı bile hicv edüp âyet nâzil olmuşdur kim âye[t]:³ *ميشا* *دع مع ري لعل ع أنم ميم نب أشم زام* buyurmuşdur. Eyi âdemlerinizi medh edüp âyet nâzil etmişdir âye[t]:⁴ (---) (---) (---) (---) buyurmuşdur. Ben kim benî âdem olam, sizin bed-ef'âllerinizi görüp nice hicv [ü] taklîd etmeyem” deyü cevâb ederdi. Şevrû'l-Habîb taklîdi havfından çok âdem ahlâk-ı hamîdile muttasıf olurdu.

Nedîm ü⁵ mukallidlerin pîri Şevrû'l-Habîb olmuş olur, merkad-ı pür-envârı Halep Kilis'inde, şehrin şimâl tarafında bir kurşum menzili ba'îd bir kayalı püste üzre bir tekye-i âli var cümle Kilis şehri andan nümâyan bir mecma'ü'l irfân bir kubbe-i pür-nûr⁶ vardır. Hazret-i Şevrû'l-Habîb anda yatr. Ammâ evfâh-ı nâsda Şurahbil Sultan derler, ammâ galatdır. Hakîr âsitânesinin atebesi⁷ ve seng-i mezarî târîhleriye mazbûtumuz olduğu cild-i sânde mastûrdur. Hâlâ ziyâretgâh-ı ünâsdr.”

SN/K-D 1: 650 (cilt 1 - 2. kitap): “Yine Peygamberimizin⁸ zamanında taklitçi Şevr idi ve Peygamberimize yakınlığı⁹ var idi. Gerçi cehâlette idi, ama yine Peygamberimizin taraftarı olup Benî Kureyş'i o kadar yerer ve taklit ederdi ki Peygamberimiz duyunca mübarek dişleri görününceye kadar gülümserdi. [210b] Kureyş kavmi inkârcıları da kendi taklitlerini duyup,

“Taklit tahkikdir ey Muhammed, bizde bu uygunsuz tavır vardır” diye tavırlarından vazgeçip kendilerini düzeltip yerilmek ve hicvedilmek¹⁰ korkusundan çoğu İslâm'a gelip Peygamberimizin sahâbelerinden olurlardı.

İşin sonunda taklitçi Şevr de Müslüman olup Peygamberimizin nedimi, musahibi ve seferlerinde dostu idi. Akıllı, tedbirli, ve ileri görüşlü bir kimse olduğundan Hz. Peygamber Şevr'i görüşmelere kattığından Şevrülhabîb derler, sahâbelerin¹¹ seçkini idi, ama taklit işinden vazgeçmeyip inkârcılardan ve sahâbelerden kötü tavırlıları karalar ve yererdi.

(s. 651) Bazıları derlerdi ki “Ey Şevrülhabîb, yeter şimdengerü ayıptır, kötü taklitten vazgeç, sahâbe-i kirâmdan oldun ve Hz. Resûl'ün akrabasının” derlerdi.

Şevrülhabîb “Bre adamlar, Cenâb-ı Allah

sizin mel'unularınızı bile yerip âyet indirmiştir ki, âyet: ¹² ‘*Dâ'ima ayıplayın, lâf getirip götürmeye koşan insanları, hayırdan alıkoyun*’ [Kalem, 11-12] buyurmuştur. İyi adamlarınızı övüp âyet indirmiştir: Âyet: (---) (---) (---) (---) (---) (---) buyurmuştur. Ben ki, âdemoğlu olan sizin kötü işlerinizi görüp nice yerip taklit etmeyem” diye cevap verirdi.

Şevrülhabîb'in taklidi korkusundan çok adam övülmüş ahlâkla ahlâklanırdı.¹³ Nedim ve taklitçilerin piri Şevrülhabîb olmuş olur. Nur dolu mezarı Halep Kilis'indedir. Şehrin kuzey tarafında bir kurşun menzili uzak bir kayalı tepe üzere yüksek bir tekke gibi bütün Kilis şehri ondan görünür bir bilginler toplantı yeri nur dolu bir türbesi vardır. Hz. Şevrülhabîb orada yatar ama halkın dilinde Şurahbil Sultan derler ama yanlışdır. Hakîr, türbesinin atebesi ve mezar taşını tarihleriyle¹⁴ ikinci cildimizde¹⁵ yazdık.¹⁶ Hâlâ halkın ziyaret yeridir.”

Evliya, her ne kadar, “Hakîr âsitânesinin atebesi ve seng-i mezarî târîhleriye mazbûtumuz olduğu cild-i sânde mestûrdur” (= Hakîr türbesinin atebesi ve mezar taşı (kaydettiğimiz şekilde) tarihleriye ikinci ciltte yazdık) demişse de böyle bir şey yapmamış olduğu görülüyor. Kilis'in adı 2. ciltte, iki yerde geçmekte ise de, bunlar ‘Şurahbil’ ile ilgili değildir. İncelemeyi tamamlamak için bu iki yerdeki kısa alıntıları da *Günümüz Türkçesi* nüshasından alarak aşağıya çıkardık:

SN/K-D 2: 187 (cilt 2 - 1. kitap):

“Gerçekten Murad Paşa bütün haydutları Halep, Azez ve Kilis altında kılıçtan geçirip leşlerini kuyulara doldurduğu müjdesi Sultan Ahmed'e gelince güzel huylu padişahın gönlü rahatlar ve içi neşeyle dolar.”

SN/K-D 2: 483 (cilt 2 - 2. kitap)

“Hakiri Köprü şehrinde Köprülü Mehmed Paşa'ya ve Hacı Yusuf Ağa'ya gönderdi. O sıralarda Abaza Hasan Ağa, Azaz ve Kilis ağası olduğundan Kilis'te idi, (...).”

Kilis'teki “Şurahbil Zâviyesi” hakkında en kapsamlı incelemeyi yapmış olan Dündar (1999: 338-340) şöyle yazmış: “Şurahbil Zâviyesi'nin inşâ kitabesi yoktur. Zâviyedeki mevcut kitâbelerin hepsi de tamir kitabesidir. (...) Şurahbil Zâviyesi'nin inşâsıyla ilgili herhangi bir kitâbe ve bilgi mevcut değildir. (...) Ancak zâviyenin mescidindeki mezar, sahâbilerden Hz.

Şurahbil b. Hasene'ye atfedilmektedir. Şayet Hz. Şurahbil gerçekten burada gömülü ise zâviye tamamen olmasa bile Hz. Şurahbil'in mezarının bulunduğu bölümün çok erken tarihlerde, bu bölgelerdeki Türk hâkimiyetinden önce yapılmış olması mümkündür. Eğer bu dönemde yapılmadıysa, Türklerin Anadolu'yu fethetmesiyle birlikte, böyle ulu kişiler için birçok şehir veya yüksek tepelere makam mahiyetinde türbeler yapmaları ve zamanla bu türbelerin etrafında tekke ve zâviyelerin teşekkül ettiği devirlerde yapılmış olması da muhtemeldir.”

Dündar, Evliya Çelebi'ye gönderme yapmışsa da, Seyahâtname'nin yalnız 9. cildine başvurduğu fakat 1. ciltte yukarıda alıntılanan pasajı görmemiş olduğu anlaşılıyor. Zaten, bibliyografya'sında *Seyahatname*'nin yalnız 9. cildini kaynak olarak göstermiş. Kitabının sonundaki geniş bibliyografya'daki kaynaklarda da Dündar'ın böyle bir pasajı görmemiş olduğu anlaşılıyor yoksa herhalde kitabını alırdı.

Diğer taraftan, Efendioğlu (*DİA*, 39: 268) şöyle yazmış: “Şurahbil b. Hasene - Vahiy kâtibi ve kumandan. (...) Şurahbil b. Hasene 18 (636) yılında Amvâs'ta ortaya çıkan veba salgınında öldü. Kabri, Ürdün'de Livâi'l-ağvâri's-şimâliyye bölgesindeki Vâdilyâbis köyünde bir caminin son cemaat mahallinde özel bir bölmede bulunmaktadır. Mısır'ın fethinden sonra burada yaşadığına dair bazı kaynaklarda yer alan rivayetlerle, kabrinin Kilis'te olduğuna dair rivayetler doğru değildir.”

Efendioğlu yazısına Şurahbil'in Ürdün'deki kabrinin bir fotoğrafını da eklemiştir.

SONUÇ: *Seyahatname*'de, 17. yüzyılda Türk çalgıları üzerine inceleme yaparken bu pasaj gözüme ilişti ve bir Kilis'li olarak dikkatimi çekti.

Evliya, 'Şurahbil (Sultan) Tekke'si olarak bilinen yerin onunla ilgili olmadığını oldukça kesin bir şekilde ifade etmiş. Efelioğlu da, 'Şurahbil b. Hasene'nin kabrinin asıl yerini kesin olarak bildirmiş. Bu iki kaynağa dayanarak, uzun zamandanberi 'Şurahbil bin Hasene' olarak bilinen türbenin, Evliya'nın da dediği gibi, yanlış olarak bilindiği ortaya çıkmaktadır.

Evliya, bu tekkedeki eşik ve mezar taşlarındaki kitabeleri tarihleriyle kaydettiğini ve *Seyahatname*'nin ikinci cildinde bildireceğini ve buna göre bu yerde 'Şevr' veya 'Şevrülhabib' adlı bir sahabe'nin yattığını söylemişse de ne yazık ki yaptığı bu kayıtları ne orada ve ne de eserinin

ikinci cildinde vermiş.

Diğer taraftan Dündar, bu tekke'de tamir kitabeleri dışında başka bir kayıt görememiş.

Bu durumda bu tekkenin Evliya'nın dediği gibi gerçekten 'Şevr' veya 'Şevrülhabib'e ait olduğunu da kesin olarak bilemiyoruz. Evliya belki de başka bir yerde gördüğü bir kitabe ile karıştırmış olabilir. 'Şevr' veya 'Şevrülhabib' hakkında elimdeki kısıtlı kaynaklarda henüz başka bilgilere ulaşamadım. Evliya yaşamı hakkında bazı bilgiler vermiş. İşte daha fazla araştırılması gereken bir konu.

Dipnotlar:

- 1- SN/G: 309'da, önce “Şevr”, sonra “Şüre” ve yine sonra “Şür” okunmuş ve “Şüre'l-Habib” denilmiş.
- 2- SN/G: 309'da, “ğayş” okunmuş. KL (1: 1049): “**Gış** (غش) i. (Ar. *ğışş*) 1. Aldatma, hile, hilekârlık. 2. Karışıklık, saf olmama.”
- 3- SN/DKD: 350; SN/G: 309'daki dipnot: “*Kur'an*, Kalem 11-12; “Ayıb araştırın ve koğuculukla söz gezdiren insanları hayırdan alıkoyan.”
- KL 2: 1755: “**kovcu - koğcu - kovucu** i. *E.T. Türk ve halk ağzı*. Arkadan söz söyleyen, çekiştiren kimse, , gammad, nemmam.”
- Arap harfleri ile yazılan bu ayet (bir iki işaret dışında) harekesiz olarak yazılmış. Ayrıca Lâtin harfleri ile bir çevriyazımı da verilmemiş. Bu ayet'in Latin harfleri ile çevriyazımını Toronto'da Halep'li dostum İbrahim Hayani'ye borçluyum: “Hammâzen maşâ'en bi-namîm (11), mannâ'en lil-hayri mu'taden asîm (12).”
- 4- Evliya, “eyi âdemleri meth” eden ayet'in yerini burada boş bırakmış. *Seyahatname*'de boş bırakılan bir kelime yerler (---) işareti ile gösterilmiş. Burada, SN/DKD: 350'de ‘dört kelime’lik’, SN/G: 309'da ‘bir kelime’lik’, SN/K-D: 651'de ‘altı kelime’lik’ boş yere işaret edilmiş?
- 5- SN/G: 309'da “ve” yazılmış.
- 6- SN/G: 310'da “pür-envârî” okunmuş.
- 7- KL (1: 200): **Atebe** (عبيته) i. (Ar. *atebe*) Eşik.
- 8- SN/DKD: 350'deki nötr “Hazret” kelimesi, iyelik ekiyle “Peygamberimiz” olarak çevrilmiş.
- 9- KL: (2: 1568): “**Karâbet** (كربارة) i. (Ar. *karâbet*) 1. Soyca yakınlık, akrabalık. 2. Yakınlık, benzerlik. Bu kelimenin önce “yakınlık”, sonra “akraba” anlamı alınmış.
- 10- Burada olması gereken “**ğışş**” (= saf olmama) kelimesi atlanmıştır.
- 11- KL (1: 179): “**Ashâb-ı güzîn**: Hz. Muhammed'in seçkin arkadaşları, ashâbın ileri gelenleri. “Ashâb-ı güzînün güzîdesi” (= Muhammed'in seçkin arkadaşların'ın seçkini)'ndeki katmerli övgü belirtilmemiş.
- 12- Burada bu ayet'in yukardakine göre değişik bir çevirisi verilmiş.

Kur'an'ın meâlini (anlam) veren eserlerde 68. Kalem suresinin 10-14 âyetlerinin anlamı birbiriyle ilgili oldukları için bir arada verilmekte. Örneğin:

Kur'ânı Kerîm ve Türkçe... 1987: 563: “Ey Muhammed! Diliyle iğneleyen, kovuculuk eden, iyiliği dâima önleyen, aşırı giden, suç işleyen, çok yemin eden alçak zorbaya, bütün bunlar dışında bir de soysuzlukla damgalanmış kimseye, mal ve oğulları vardır diye aldırış etmeyesin.”

Kur'ânı Kerîm ve Açıklamalı ...: 1993: 563: “(Resûlüm) Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan lâf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, müteccâviz, günaha dadanmış, kaba ve haşın, bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselerden hiçbirine, mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme.”

Kur'an Yolu ... 2008: 429: “Olur olmaz yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp iğneleyen, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günahkâr, huysuz ve sert, bütün bunlardan sonra bir de ne idüğü belirsiz kimselere, serveti ve çocukları var diye sakın boyun eğme.”

13- “ahlâk-ı hamîdile muttasîf olurdu”, “övlümüş ahlâkla ahlâklanırdı” olarak çevrilmiş.

KL (2: 2164): “**Muttasîf** (فصّٰتِم) *sıf.* (Ar. *ittişâf* ‘nitelenmek’ten *muttasîf*; (vasf’dan)) Bir hal ve sıfatla nitelenmiş (vasıflanmış) olan, kendisinde o hal ve sıfat bulunan.” Bundan dolayı “övlümüş ahlakla vasıflanan” denilebilirdi.

14- “mazbûtumuz” kelimesi atlanmış. *KL* (2: 1962): “**Mazbut** (طوبخِرم) *sıf.* (Ar. *zabt* ‘yakalamak, kaydetmek, tertip etmek, korumak’ta *mazbû*). 2. Yazılmış, deftere geçirilmiş, kaydedilmiş, kayıtlı. 3. Unutulmamış olan, hatırdâ tutulan, hatırdâ kalan.”

15- *SN/DKD*: 651’de: “cild-i sâñîde” (= ikinci ciltte). Öyleyse, “ikinci cildimizde” yerine ‘ikinci ciltte’ denilmeliydi.

16- *SN/DKD*: 651’de: “mastûrdur” (= yazılıdır). Özne ile uygunluk kurmak için “yazılıdır” yerine “yazdık” denilmiş.

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı - Asırlar boyu târihi seyri içinde, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3 cilt. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006. (Metinde **KL** olarak kısaltıldı)

Efendioğlu, Mehmet. “Şürahbîl b. Hasene” (شربحش) *Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini. I. Kitap. Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. (Metinde **SN/G** olarak kısaltıldı)

Evliya Çelebi. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*. 1. Cilt: 1. Kitap, 2. Kitap. Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi yayınları, 2003. (Metinde **SN/K-D** olarak kısaltıldı)

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini. I. Kitap. Hazırlayanlar: Prof. Dr. Robert Dankoff, Seyyit Ali Kahraman, Dr. Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006. (Metinde **SN/DKD** olarak kısaltıldı)

Dündar, Abdulkadir. *Kilis'teki Osmanlı devri mimari eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999.

Kur'ânı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

Kur'ânı Kerîm ve Açıklamalı Meâli. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Kur'an Yolu - Türkçe Meâl ve Tefsir. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.

e-posta: ilhamigo@hotmail.com